

УДК 378:373.31.134:371.04

Наталія Лалак

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Стаття присвячена проблемі підготовки майбутніх вчителів початкової школи до роботи в умовах полікультурного освітнього середовища. Актуальність дослідження обумовлена змінами в суспільно-політичному житті країни і ситуацією формування шкіл багатонаціонального Закарпаття. Автором обґрунтовано принципи і виявлено особливості системної роботи щодо формування крос-культурних цінностей у майбутніх педагогів та молодших школярів.

Ключові слова: *полікультурне середовище, професійна підготовка, системний підхід, крос-культурні цінності, діти молодшого шкільного віку.*

Статья посвящена проблеме подготовки будущих учителей начальной школы к работе в условиях поликультурной образовательной среды. Актуальность исследования обусловлена изменениями в общественно-политической жизни страны и ситуацией формирования школ многонационального Закарпатья. Автором обоснованы принципы и выявлены особенности системной работы по формированию кросс-культурных ценностей у будущих педагогов и младших школьников.

Ключевые слова: *поликультурная среда, профессиональная подготовка, системный подход, кросс-культурные ценности, дети младшего школьного возраста.*

The article is devoted to the training of future primary school teachers to work in a multicultural educational environment. The relevance of the study due to changes in socio-political life of the country and the situation of formation of a multinational Transcarpathian school. The author substantiated the principles and peculiarities of system work on formation of cross-cultural values of future teachers and younger students.

Key words: *multicultural environment, training, systematic approach, cross-cultural values, children of primary school age.*

Сучасні реалії і своєрідність історичної ситуації, що склалася в Україні, ініціюють нові мету та завдання освіти. Враховуючи суспільно-політичний стан в державі після Революції гідності, обставини, пов'язані з російською агресією, необхідне нове бачення педагогами проблеми національного виховання, а саме – на засадах полікультурності. Проблема полікультурної освіти показує зростаючі протиріччя між підвищенням рівня поліетнічності соціального середовища, в якому живе, навчається, працює людина, та його невідповідністю до цих змін. Слід зазначити,

що така ідея не нова, її порушували і досліджували багато відомих вчених минулого, проте значимою вона залишається для багатонаціонального регіону України – Закарпаття. Багатонаціональний народ краю, зберігаючи етнічні відмінності, досяг загалом високої культури спілкування й співжиття. Важливою детермінантою цього є освітні надбання краю, а разом з тим проблема розвитку шкільної освіти у регіоні залишається актуальною для сучасних науковців та педагогів-практиків. Неоднорідність навчальних колективів вимагає реалізації полікультурності як шляху до вироблення толерантності у стосунках між представниками різних груп. Всі, хто навчається, повинні мати рівні можливості соціального розвитку відповідно до своїх потреб, незважаючи на етнічне походження, стать, соціальний статус, релігійні уподобання тощо. За даними департаменту освіти і науки Закарпатської ОДА із 668 шкіл регіону у 118 навчаються мовами нацменшин. У 68 закладах навчальний процес здійснюється суто угорською, 30 – двомовних шкіл, де викладають українською й угорською або російською й угорською, також є 12 румунських загальноосвітніх навчальних закладів. Як бачимо, актуальною залишається проблема фахової підготовки вчителів до роботи в таких закладах освіти.

Мета статті – виявити особливості підготовки майбутніх вчителів початкової школи регіону до професійної діяльності в умовах полікультурного освітнього середовища.

Проблема підготовки української молоді до життя в полікультурному середовищі є актуальною й однією з найпріоритетніших серед проблем сучасної освіти. Так, у Державній національній програмі «Освіта (Україна XXI століття)» особлива увага приділяється вихованню шанобливого ставлення до культури, звичаїв, традицій усіх народів, що заселяють Україну; у Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті зроблено акцент на формуванні особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, сучасної європейської цивілізації, підготовлена до життя і праці в динамічному світі.

Аспекти полікультурної освіти в зарубіжних країнах досліджували Н. Албашкіна, Л. Голік, Г. Єгоров, В. Жуковський, М. Красовицький, Н. Лавриченко, О. Локшина, Б. Мельниченко, О. Овчарук, Л. Пуховська, І. Тараненко, О. Рибак, С. Фурсенко та ін. Полікультурне виховання як соціокультурний феномен представлено у працях І. Беха, А. Бойко, О. Савченко, О. Сухомлинської та ін. Місце полікультурного виховання в сучасній парадигмі освіти України визначав дослідник І. Бондаренко. Аналіз сучасної законодавчої бази України в контексті розвитку полікультурної освіти розкривав О. Лазаріді. Методологічно-теоретичний аспект полікультурної освіти досліджував Р. Агадулін. Роль шкільної освіти в залученні до культури розкрито у дослідженнях В. Болгаріної. Ідеї полікультурності в змісті національної освіти знаходили В. Бойченко, у педагогічних теоріях – І. Лощенова, у процесі вивчення гуманітарних предметів – А. Солодка. Історико-педагогічний аналіз теорії і практики

полікультурного виховання учнівської молоді розкрито у дослідженнях Г. Розлуцької.

Питання виховання студентської молоді висвітлені у працях А. Алексюк, Д. Асанова, І. Бартенєва, С. Гончаренко, І. Зайченко, Т. Завгородні, І. Зазюна, Н. Дем'яненко, М. Євтуха, І. Курляк, Т. Левченко, В. Лугового, В. Майбороди, С. Максименко, О. Мороз, В. Сагарди, М. Сметанського та ін.

Потреби сучасного українського суспільства спричинили суттєві зміни в галузі професійної підготовки майбутніх педагогів. Акцентується увага на підвищенні ефективної підготовки мобільних кадрів для загальноосвітньої школи, здатних вирішувати нестандартні педагогічні задачі в реальних життєвих ситуаціях.

Успішному розв'язанню задокументованих освітніх завдань сприяє вдосконалення змісту навчання у вищих педагогічних закладах України.

У Мукачівському державному університеті розроблено системний підхід до вирішення цього питання. Так студентів педагогічного факультету спеціальності «Початкова освіта» у процесі фахової підготовки готують до формування у молодших школярів крос-культурних цінностей. Проблема формування крос-культурних цінностей є досить новою для сучасної української педагогіки. Але вже сьогодні можна відзначити інтерес до впровадження крос-культурних методик у виховну практику загальноосвітніх шкіл, інтенсивний пошук ефективних форм та методів формування крос-культурної компетенції у школярів.

Нині відчувається брак розробок, спрямованих на підготовку сучасного вчителя до роботи у крос-культурному просторі.

Учителі, як і вихователі, потребують допомоги у цьому питанні. Системна робота з майбутніми фахівцями побудована з урахуванням принципів:

- послідовності, що полягає у поетапному формуванні крос-культурних цінностей;
- порівняння, що дає змогу визначити спільне та відмінне між українською та, до прикладу, угорською культурами, а також засвоїти цей досвід;
- реалістичності, який забезпечується зв'язком із життям та використанням змодельованих педагогічних ситуацій крос-культурної спрямованості, наближених до життя;
- відкритості, який передбачає педагогічну творчість учителя.

Зазначені принципи організації роботи визначають шляхи реалізації культурологічного підходу у формуванні крос-культурних цінностей: культуровідповідності й крос-культурності.

Втілення системи формування крос-культурних цінностей у майбутніх фахівців здійснюється поетапно.

На когнітивному етапі в процесі вивчення окремих педагогічних дисциплін (Історія педагогіки, Дидактика, Теорія та методика виховання, Історія української культури, Етнопедагогіка, Педагогічна етика та інші)

майбутні вчителі отримують знання про крос-культурні цінності, особливості крос-культурних контактів, формується інтерес до цінностей своєї та іншої культур, що позначається на мотиваційно-емоційній сфері.

Етап трансформації крос-культурних цінностей в особистісні надбання передбачає формування в майбутніх вчителів початкової школи комплексу умінь і навичок, які дають змогу краще зрозуміти й усвідомити зміст крос-культурних цінностей, формують потребу в оволодінні ними, прагнення використовувати знання про свою та іншу культури у власній життєдіяльності.

Етап проектування крос-культурних цінностей відбувається під час проходження студентами педагогічної практики в школі. В процесі фахової підготовки студентів спеціальності «Початкова освіта» передбачені наступні види педагогічної практики: Позакласні виховні заходи, Перші дні дитини в школі, Психолого-педагогічна практика, Пробні уроки, Практика в літніх оздоровчих таборах. Це дає можливість майбутнім фахівцям на практиці зреалізувати комплекс умінь і навичок з досліджуваної проблеми.

Метою програми роботи з майбутніми учителями щодо формування крос-культурних цінностей у дітей молодшого шкільного віку є організація навчально-виховної діяльності на основі введення лекційного курсу з крос-культурної тематики, ознайомлення й порівняння християнських традицій, а також традицій українського та , до прикладу, угорського народів.

Під час організації виховної роботи зі студентами педагогічного факультету на занятті «Вплив культурних стереотипів на формування крос-культурних цінностей у дітей» варто звернути увагу студентів на такі аспекти: інформативний, що закладає певні знання про ту чи іншу культуру; ціннісно-мотиваційний, що формує особистісне ставлення дитини до тієї або іншої культури; самозахисний, що стримує асимілятивні процеси у крос-культурному просторі; певною мірою негативний, що виявляється в упередженому або обмеженому уявленні дитини про ту чи іншу культуру, а тому потребує формування у доросли і дітей інтересу як до рідної, так і до іншої етнічної культури.

Під час проведення години спілкування слід наголосити майбутнім фахівцям, що причинами виникнення міжкультурних конфліктів на всіх рівнях (міжособистісному, міжгруповому й міжнародному) є: різноспрямованість індивідуальних та колективних інтересів як в одній культурі, так і в інших (водночас індивідуально-вигідні стратегії поведінки приводять до колективного програшу); наявність конкуренції між сторонами, а також викривлення чи обмеженість інформаційних ресурсів між культурами.

Подальше обговорення з майбутніми учителями початкових класів проблеми міжкультурних конфліктів та результати тренінгу дають можливість усвідомити, що конфлікти можуть спричинювати, поглиблювати, розширювати й підтримувати такі чинники, як:

- нерозуміння цінностей інших культур;
- інформація (дезінформація, неточна інформація, застарілі дані, критика, суб'єктивна інформація про ту чи іншу культуру або її брак;

невідома досі культурна інформація, сприйнята як невірогідна через погляди, досвід чи сумнівну репутацію самого джерела; суперечлива інформація про ту чи іншу культуру; неприємна інформація, що викликає занепокоєння; складна інформація, не до кінця інтегрована та зрозуміла; зavelикий обсяг інформації для своєчасного аналізу, розуміння й оцінювання.

У процесі вивчення різних методик, дисципліни «Педагогічні технології в початковій школі» акцентується увага студентів на доцільності та ефективності використання інтерактивної моделі у навчально-виховному процесі початкової школи. Оскільки, формування крос-культурних цінностей потребує постійного контакту, взаємодії та взаємообміну досвідом, то саме інтерактивні методики розвивають комунікативні вміння і навички, допомагають встановленню емоційних контактів між учасниками процесу, забезпечують ефективне виконання виховних завдань. Доброзичливість та взаєморозуміння як необхідні умови інтерактивної діяльності знімають нервові напруження, дають змогу розвивати пізнавальну діяльність і забезпечують більш високий рівень співробітництва між дітьми.

Інтерактивні методики дають можливість забезпечувати суб'єкт-суб'єктивну взаємодію вчителя й учня, допомагають взаємоспілкуванню, взаємоприйняттю, осягненню дитиною власної цінності та зміцненню у неї почуття власної гідності. Вони передбачають залучення дітей до крос-культурних цінностей (толерантності, відкритості, контактності, почуття власної гідності, справедливості).

Крос-культурне мислення особистості сприяє формуванню нової – синергетичної картини культурного світу, акценти в якій поставлено на коеволюції, кооперативності, когерентності елементів. Вони виконують функцію стратегічного орієнтування в повсякденному житті людини, пропонуючи нове бачення світу, якому притаманна діалогічна взаємодія, культурний плюралізм, цілісність і складність. Допомогти студентам стати учасниками творення простору культури, миру, взаєморозуміння – в цьому і полягає надзавдання сучасної вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Освіта України. – 2002. – 23 квіт.
2. Болгарина В. Культура і полі культурна освіта. / В. Болгарина, І. Лощенова // Шлях освіти. – 2002. – № 1.
3. Ібраїмова Л. Р. Формування між культурної комунікації школярів у системі крос-культурних цінностей / Л. Р. Ібраїмова // Педагогічний дискурс. – 2012. – Вип. 13. – С. 127–130.
4. Олинець Т. В. Особливості формування крос-культурних цінностей студентів вищих навчальних закладів / Т. В. Олинець // Педагогічний дискурс. – 2012. – Вип. 13. – С. 251–256.
5. Сухомлинська О. В. Етнопедагогіка – засіб полі культурного виховання / В. О. Сухомлинський // Укр. оглядач: Аналіт. газ. – 1994. – № 8. – С. 1–8.